

NEZİHE MERİÇ'İN KORSAN ÇIKMAZI ADLI ROMANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIŞ AÇISIYLA KADIN VE AİLE OLGUSU

The Concept of Women and Family from a Gender Perspective in Nezihe Meriç's Novel Korsan Çıkmaızı

Prof. Dr. Hanife Nalan GENÇ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi ABD., Samsun, Türkiye, ngenc@omu.edu.tr.

Feray ŞAHİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kadın ve Aile Araştırmaları ABD., Yüksek Lisans Öğrencisi, fer_aysahin@hotmail.com.

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received:
15.11.2021

Kabul/Accepted:
14.03.2022

Sayfa/ Page:
27-38

Öz

Toplumsal cinsiyet, insanı ve onun iye olduğu toplum ve kültürü her yönüyle etkileyip biçimlendiren ve yazınsal evrenin sıklıkla üzerinde durduğu bir kavramdır. Bir başka deyişle yazınsal yapıtlar, toplumsal cinsiyet rollerinin yansıtılması ve sorgulanması bakımından oldukça önem taşıyan ve bu yönüyle de yazıldıkları dönemi anlamada önemli bir referans kaynağı olma işlevi üstlenen yaratımlardır. Çalışmada, Nezihe Meriç'in *Korsan Çıkmaızı* romanında yer alan kadın karakterlerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi yoluyla 1950'lerin Türkiye'sinde 'toplum bilinci' tarafından biçimlenen kadına dair bir çözümleme yapmak amaçlanmış ve nitel araştırma yöntemiyle içerik analizi yapılmıştır.

Romanda kadına yönelik ayrılmış ve cinsiyetçi tutumları resmeden, cinsel tabuların sıklıkla kadınlar üzerinde baskı aracı haline getirildiği bir nizam sorgulanır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet rollerinin edinilmesinde ailenin, yakın çevrenin ne derece belirleyici olduğu yine modern anlayışı simgeleyen kadın kahramanlarla geleneksel rollerin ne ölçüde bağdaştığı da irdelenen konulardandır. Toplumsal cinsiyet tutumları kapsamında incelenen romanda evlilikte cinsiyet rolü yanında eşitlikçi ve geleneksel cinsiyet rolü kadının ve erkeğin cinsiyet rolü bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nezihe Meriç, *Korsan Çıkmaızı*, toplumsal cinsiyet, kadın, aile.

Abstract

Gender is a concept that affects and shapes people and the society and culture they belong to, and is frequently emphasized by the literary universe. In other words, literary works are creations that are very important in terms of reflecting and questioning gender roles, and in this respect, they serve as an important reference source in understanding the period in which they were written. In the study, it was aimed to make an analysis of the woman shaped by the 'social consciousness' in Turkey in the 1950s by examining the female characters in Nezihe Meriç's novel *Korsan Çıkmaızı* in terms of gender roles, and a content analysis was made with the qualitative research method.

In the novel, an order that depicts separatist and sexist attitudes towards women and in which sexual taboos are often turned into a tool of pressure on women is questioned. In addition, the extent to which the family and the immediate environment are decisive in the acquisition of gender roles is also one of the issues to be examined, to what extent the traditional roles are compatible with the heroines, who symbolize the modern understanding. In the novel, which is examined within the scope of gender attitudes, besides the gender role in marriage, the egalitarian and traditional gender roles are examined in the context of the gender role of women and men.

Keywords: Nezihe Meriç, *Korsan Çıkmaızı*, gender, woman, family.

Atıf/Citation: Genç, H. N., Şahin, F. (2022). Nezihe Meriç'in korsan çıkmaızı adlı romanında toplumsal cinsiyet bakış açısıyla kadın ve aile olgusu. *International Journal of Filologia* ISSN: 2667-7318 5(7), 27-38.

Giriş

Toplumsal cinsiyet rolleri birey ve toplum yaşamını doğrudan etkisi altına alıp onu şekillendiren ve zaman içerisinde kadın ve erkeği belli ölçütler içerisinde davranmaya ve/veya duyumsamaya iten güçlü bir yapı oluşturur. Bireylerin biyolojik cinsiyetlerinden bağımsız olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet, adının imlediği gibi toplumsal beklenti ile pekişirken bireyleri hem özel hem de toplumsal alanda bağlayıcı bir norm oluşturur. “*Cinsiyet sosyal yapı içindeki algısıyla biyolojik cinsiyetten kesin bir şekilde ayrılır. Bu yüzden cinsiyet biyolojik ve toplumsal yönü olan bir olgudur*” (Genç, 2018, s. 16). Sosyal, siyasal, kültürel ya da ekonomik yönden toplumda cinsler arasında bir ayırım da sözü edilen bu normla birlikte gelişir. Bunun sonucu olarak da sosyal ilişkiler ve sistem gereği kadın ve erkek yaşadıkları toplumda belli algılarla değerlendirilmişlerdir. Her toplum kendi örf, adet, gelenek, görenek ve belirli kalıp yargılar çerçevesinde kadın ve erkeğe kimi cinsiyet rolleri yüklemiştir. Gerek kadın gerekse erkeği psikolojik, sosyal, ahlaki ve etik açıdan etkileyen ve zaman içerisinde kökleşerek bazı kalıp yargılara dönüşen toplumsal cinsiyet algısı kadın ve erkeği biyolojik cinsiyetleri ötesinde değerlendirir. Çoğunlukla toplum tarafından uygun bulunan ya da doğrudan dayatılan bu kurallar bireyi doğumundan itibaren cinsiyetine göre davranmaya koşullar. “*Doğumu takiben, hemen hiç gecikmeden, biyolojik cinsiyetimiz ekseninde oluşup anlam kazanan bir davranışlar örgüsünün mensubu haline ge(tiri)liriz*” (Vatandaş, 2007, s. 30). Bu davranış biçimi kişinin biyolojik cinsiyetine göre şekillense de bireyden toplumun belirlediği standartlar doğrultusunda davranış sergilemesi beklenir. Toplumun bireye biçtiği bu davranış örgüsü yalnızca kabullenmeyi değil aynı zamanda da buna göre davranışların düzenlenip uygulanması gerektiği anlamı taşır hiç kuşkusuz. Bu noktada bireyin biyolojik cinsiyetine koşut olarak geliştireceği roller, davranışlar ve tutumlar kesin bir çizgi ile birbirinden ayrılır. “*Toplumsal cinsiyet, biyolojinin kodladığı maddi bedenlere manevi anlamlar yükleyerek onları kültürel olarak tanımlamak ve ayırmaktır*” (Bingöl, 2014, s. 108). Bu yönüyle cinsiyet toplumsal yönden farklı bir anlam yüklenir. Alanyazın çalışmalarında cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) sözcüklerinin kullanılması da bu sebeptendir. Toplum bireyi cinsiyetine göre ayırarak onun toplumsal ayırım ve eşitsizliğe uğramasına neden olur. Bu ayırım ve eşitsizlik öncelikle cinsel kimlik üzerinden gerçekleşse de cinsiyete dayalı ön yargılar, cinsiyet ayrımcılığı ve rolleri de en az bu kavram kadar etkilidir. Zira ataerkil yapıda bu etki beraberinde kadın ve erkek arasında cinsiyet eşitsizliğini getirir. Bu eşitsizlik toplumsal ve siyasal haklar açısından son derece önemlidir.

Toplumsal cinsiyeti inceleyen sosyoloji, psikoloji, felsefe gibi önemli disiplinlerden biri de yazındır. Bu kavram açık ya da örtük biçimde yazınsal yaratımlarda yerini alır. Bu yansıma XVIII. yüzyılda Fransa’da özellikle de kadın yazarlarca savunulan ve diğer ülkelerde de taraftar bulan feminizm akımıyla kendini duyumsatır. Kadının gerek siyasal gerekse toplumsal açıdan erkekle eşit olması gerektiğini savunan feminizm kadın haklarını önceler.

Türk yazınının XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar erkek egemen dünyasında eril bakış açısıyla yorumlanan kadın dünyası, özellikle Nezihe Meriç gibi kadını merkeze alan yazarlarca görünür kılınmıştır. Öykülerinde temel izlek olarak kadın sorununa eğilen Nezihe Meriç, yazınsal yapıtlara feminist pencereden bakanlar için kayda değer bir isimdir. Erkek egemen yazın evreninde kadın dünyasını odağına yerleştirmesi, aynı zamanda dişil deneyimi kadın yorumlayışıyla ele alan erken dönem yazarlarından biri olması bakımından yapıtları feminist çözümleyicilerce nirengi noktalarından biri olma işlevi görür. Nitekim yazarın *Korsan Çıkma* adlı romanı da bu bağlamda yorumlanabilecek nitelikleriyle diğer yazınsal üretimlerinin yanında yerini alır.

Nezihe Meriç’in 1962 yılında Türk Dil Kurumu Roman Ödülü aldığı *Korsan Çıkma* adlı romanını kadın ve aile olgusu çevreninde değerlendirmeden önce romandan kısaca söz edebiliriz. Otuzlu yaşlarını süren Meli ve Berni, Korsan Çıkma Sokağı’nda aynı apartmanda oturmaktadır. Bu iki kadının dostluğu çocukluklarına kadar uzanır. Liseyi birlikte tamamlar, üniversite eğitimi için yine birlikte İstanbul’a yerleşirler. Meli öğretmen olur. Berni ise konservatuvar eğitiminin ardından çalışmaz, ev hanımı olarak yaşamını sürdürür. Roman, 1959 yılının bir akşamüstü Meli’nin iş dönüşünde durakta otobüs beklerken iç monologlarıyla başlar. Meli’nin bu iç konuşması kendi ‘ben’ini ele verirken sözü bir anda Berni alır. Yine kahraman anlatıcının bakış açısıyla verilen bu kısa bölümde romana Berni’nin ardından bir üçüncü ses dahil olur:

“Ben Meli ile Berni'nin dostluğuyum. Dengeyim ben. Onlara çok küçük yaşlarından beri dayanak oldum. Onların en güvendikleri kişiyim. Biraz Meli'yim, biraz Berni. Bir Meli'yim, bir Berni. Ama ikisinden de ayrı, tek başıma, ikisinin de inandıkları, sevdikleri, saygı duydukları biriyim” (Meriç, 2020, s. 14)

diyen bu sesle romana yazar anlatıcı karışır ve roman boyunca iki kadın kahramanın duygularını, hatırlayışlarını emanet ettikleri kişiye döndürür. Yaşanan zaman bir akşamüstü ile aynı günün gece geç saatlerine sıkıştırılarak verilirken geriye dönüşlerle süredizimsel akış kırılır. Bu kırılma özellikle de özlemine duydukları çocukluk ve ilk gençlik günlerinin mutlu anlarına kapı aralar. Otobüs durağında Meli'nin iç sesiyle başlayan roman, Meli ve Berni'nin anılarıyla bir geçmişe bir şimdiye uzanarak Korsan Çıkmazı'nda son bulur.

Korsan Çıkmazı'nda içerik varoluşçu yansı ile temellenirken bilinç akışı, iç monolog, iç çözümleme teknikleriyle örülen anlatı ise modernist eğilimle şekillenir. Bu yolla yazar bir yandan kahramanlarının iç dünyasını aracısız bir biçimde yansıtırken diğer yandan okurla onların bilinçaltı ve karmaşık dünyasının derinliklerini paylaşır. Bilindiği gibi “yazar, yapıtının konu, izlek ve amacına uygun olan anlatım tekniklerini kullanarak okuyucuya ulaşmak ister” (Karabulut, 2012 1376). Roman modernleşme yolundaki toplumda bireyi odağına alırken başkışı Meli üzerinden kenter bireyin duygu, düşlem ve yönelimlerini zaman sıçramalarıyla güçlendirerek yakın ve uzak geçmişe yönelik anılar, çağrışımlar, duygular ve içsel konuşmalarla okura yansıtır. Romanda şimdiki zamandan çok anılara yönelmesinin asıl amacı modern bireyin içinde bulunduğu girdaptan ne yapsa da kurtulamadığının göstergesidir. Nitekim İstanbul'da denize bakan bir yerde olmalarına karşın yaşamları gibi her şey yine bir çıkmaz sokakta sonlanır. Nezihe Meriç, çağdaş anlatı tekniklerinden yararlanırken böylece romanını olaya değil duygu anlatımına yaslar. Romanda sıkça tekrarlanan “ilk gençlik yıllarımızdan bir film şarkısı: O lo ho” (Meriç, 2020, s. 8) kalıp ifadesi de bir leitmotife dönüşerek kahramanın duygulanımını ortaya koyma işlevi görür. “*Korsan Çıkmazı*'nda Nezihe Meriç, belirli bir olay örgüsü işlemeden, karakterlerinin belirgin portrelerini çizmeden, salt yaşanan anlarını yansıtarak şiir yazarcasına roman yazmıştır” (Asal, 2021, s. 18). Baştan sona şiirsel bir anlatımla yaratımını var eden Nezihe Meriç'in dil kullanımı romanın içeriğine bir derinlik kazandırırken onu çağrışım gücü yüksek, alışıldık anlatı biçimlerini aşan bir yapıya evirir.

Korsan Çıkmazı, yazarın birinci dönem öykülerinde ağırlıklı ele aldığı kadın-erkek ilişkileri izleğine yakınsanabilir. Romanda kadın ve aile olgusu ele alınmadan önce bu iki kavramla doğrudan ilişkili olduğu düşünülen toplumsal cinsiyet üzerinde durmanın yararlı olacağı öngörülmüştür.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET

1.1. Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet

Kadın ve erkek arasındaki en temel ayrımlardan biri dişi veya erkek olarak doğan bireylerin sosyal yaşamla bütünleşme sürecinde bu biyolojik var oluşun sosyal olarak yapılandırılmasıyla gerçekleşir. Cinsiyet, biyolojik açıdan erilik ve dişilik kavramlarına gönderme yapsa da bununla sınırlı değildir. Bunun yanı sıra cinsiyete dayalı toplumsal yapı ve kimlikleri de ifade eder. Bu boyut da cinsiyet rolleri yanında diğer toplumsal rolleri de kapsar. “*Kadınlık ve erkekliğin biyolojik bir temeli vardır ve bu değişmez; ancak cinsiyet, bu temelden ibaret değildir, onun üzerine kurulan ve toplumsal bağlama göre değişen bir örüntü vardır: Toplumsal cinsiyet*” (Bora, 2008, s. 37). İki cins arasındaki biyolojik ayrım doğuştan gelen ve aynen sürdürülen özelliklere vurgu yaparken cinsiyetin sosyal ölçütlere göre değerlendirilip anlamlandırılan boyutu toplumsal cinsiyet kavramını imler. Cinsiyet, kadın-erkek arasındaki bölünmede bedene yoğunlaşırken toplumsal cinsiyet, sosyal alandaki eşitsiz bölünmeyi kavramlaştırır.

Toplumsal cinsiyet kavramı feminist kuramcılar tarafından ortaya atılmıştır. “*Feministler tabii ki, kadınların ve erkeklerin fiziksel ve üreme işlevleri bakımından farklı olduğunu onaylayabilir; ancak bunu yaparken bu farkların kadınların ve erkeklerin sahip olabileceği fırsatlar veya yapacakları faaliyetlerle bir ilgisi olduğunu reddederler. Bu tür toplumsal cinsiyet kuralları ve beklentileri toplumsal olarak kurulmuştur ve toplumsal olarak değişebilir*” (Young, 2009, s. 40-41). Böylece dişi ile erkek arasındaki ayrımın biyolojik özelliklere indirgenmesi, bedensel farklılıklar odağında erkeğin

kadına üstünlüğünün meşrulaştırılması çabalarına yöneltilen eleştiriler eşitsizliğin temeline salt cinsiyeti oturtan argümanları geçersiz kılmıştır. Feminist kuramcılar, cinsiyet kavramının çoğu kez biyolojik niteliklere vurgu yapan özelliğinin yetersiz olduğu fikrinden yola çıkmıştır. Onlara göre toplumsal cinsiyet, cinsiyetin tek başına biyolojik bir yansıma olduğunu yadsır. Eşit olmayan kadın-erkek ilişkileri sadece biyolojiden kaynaklanmaz ve bu eşitsizliğin toplumsal bağlamla olan ilişkisi önemlidir (Sancar, 2020, s. 176). Buradan anlaşılacağı üzere toplumsal cinsiyet, eşitsizliği biyolojik temele indirgeyen yaklaşımları çürüten açıklamalarla doğmuştur. Ne var ki cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayırım konusunda da kesin bir uzlaşma yoktur. Özkazanç, biyolojik olanı toplumsal olanla mutlak ve kesin bir biçimde ayırarak düşünmenin olanaksız olduğunu söyler (2015, s. 112). Böyle düşünenler cinsiyetin toplumsal cinsiyeti besleyen yönüne vurgu yaparlar. Nitekim cinsiyet, biyolojik temelli bir kavram olmanın yanında kadın ve erkek arasında bir ayırım ya da eşitsizliği de imler. Bedenlerin dişi ve erkek olarak ikiye bölünmesi sosyal yaşantıya sirayet eden bir ayırımı da beraberinde getirir.

Kadın ve erkek arasındaki ayırımın ortaya çıkışında üzerinde durulması gereken öğelerden biridir kültür. İnsanların cinsiyet kimliği kültürle ilişkili olarak belirlenir. Toplumsal yaşamda kadın ile erkeğin farklı davranışları, tutumları biyolojik değil kültür temellidir. Toplumsal cinsiyet kavramı da bu noktada işlerlik kazanır. Kadınlık ile erkeklik niteliklerinin kültürel yaratımı toplumsal cinsiyet kavramıyla ifade edilir. Dişi ya da erkek olarak doğan bireyin sahip olduğu cinsiyete göre yaşamını nasıl sürdüreceğinde toplum ve kültür belirleyici olur (Atay, 2019, s. 19-20). Değişik zaman ve coğrafyalarda farklılaşan cinsiyete yüklenen anlam salt biyolojiyi esas alan açıklamaların yanlışlığını ortaya koyarken nedenselliğin odağına kültürü yerleştirir. Kavramın kültürle ilişkili olarak üstlendiği anlam daha derinlikli ve sosyal yaşamı düzenleyen bir işleve ve yaptırıma sahiptir. Hatta bu yaptırım birey üzerinde öylesine güçlü bir etkiye sahiptir ki onun özel, kamusal ve toplumsal düzlemdeki yaşamını, konumunu ve ilişkilerini düzenler. Bireyse sosyal yaşamda toplum dışına itilmemek, baskıya maruz kalmamak, yalnızlaşmamak hatta ötekileştirilmemek adına yazılı olmayan bu kural ve düzenlemelere uygun yaşamak durumunda kalır ve/veya bırakılır.

1.2. Toplumsal Cinsiyet Roller

Sosyal ilişkileri ve yapıyı yakından ilgilendiren rol kavramı sosyal psikolojiden antropolojiye, sosyolojiye hatta çalışma sosyolojisine kadar pek çok disiplinle ilgilidir. “*Rol, örgütlü sosyal bir yapı içinde bireyin bulunduğu pozisyonu, bu pozisyonla ilgili sorumlulukları, ayrıcalıkları ve diğer pozisyonlardaki insanlarla etkileşimi yönlendiren kuralları gösterir*” (Spence, 1985 akt. Dökmen, 2015, s. 28). Bu anlamda insan ilişkilerinde düzenleyici ve yönlendirici bir nitelik taşır. Linton (1936) rol kavramının kültür tarafından belirlendiğini ve bireyin o belirlenmiş olan ‘rol’ü sadece belirlendiği gibi oynadığını ifade eder.

Vatandaş’a göre rol kavramı toplumun bireyden yapmasını istediği davranış ya da tutumları imler. Rolün toplumsal ve bireysel boyutu vardır. Bir anlamda rol, toplumsal beklentinin birey tarafından eyleme dönüştürülmesidir. Rol kavramının toplumsal cinsiyetle bağı ise farklı şekillerde gerçekleşir. Rol ile toplumsal cinsiyet ilişkisinin temelinde eril ya da dişi oluş yatmaktadır (2007, s. 33-34). Şöyle ki kadın ve erkeğin davranış kalıpları hem cinsiyet kimliğinden hem de içine doğduğu kültürden bağımsız gelişemez. Bireyler ister istemez kendi kültürünün yaşam biçimlerini, değerlerini az ya da çok edinir. Toplumsal ölçütler çerçevesinde özellikle de ataerkil aile yapısında iki cins arasında kadını erkeğe göre ikincil konumda değerlendiren ya da gören bir anlayış söz konusu olabilmektedir. Bu ise kadın ve erkek arasında bir ayırım ya da eşitsizliği işaret eder. Ortaya çıkan bu farklar da cinsiyet rolleriyle açıklanır.

Cinsiyet rollerinin inşa edilmesinde ve sürdürülmesinde kurucu unsur toplumdur. Her iki cinsten de toplumun şekillendirdiği normlara uygun olarak rollerinin gerektirdiği şekilde davranmaları beklenir. Toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyetle ilgili kalıp yargıları veya toplumca belirlenen cinsiyet farklılıklarını aktarmak için kullanılır. Bu terim daha özelden ise geleneksel olarak kadın ve erkekle ilişkili olduğu onaylanan rolleri açıklamak için kullanılır. Çocuklar, toplumca kız veya erkek şeklinde etiketlenmelerinden sonra cinsiyetin kültürel anlamını öğrenmeye, kazanmaya başlarlar. Cinsiyetin kültüre ilişkin anlamları toplumsal cinsiyet rolleri olarak kabul edilir. Toplumsal cinsiyet rolü toplumca tanımlanan, mensuplarınca yerine getirilmesi beklenen cinsiyetle ilişkili beklentilerdir.

Kız ve erkek çocuk sosyalleşme süreci içinde çeşitli oyunları, nesnelere, meslekleri hatta kişilik özelliklerini kendileri için “uygun” veya “uygun değil” şeklinde ayırt etmeyi öğrenir (Dökmen, 2015, s. 29). Bu da beraberinde cinsler arası ayrışmayı getirmektedir.

Cinsiyet rollerinin kazanılmasında öğrenmenin ve öğrenilenlerin kuşaklar arası aktarımının rolü büyüktür. Ailede başlayan ve devamında bireyi çevreleyen her türlü maddi ve manevi çevresel etmenlerle beslenen cinsiyet rol algısı, bireyin şekillenmesinin paydaşlarından. Bu roller ailede anne-baba tarafından pekiştirilmekte ve toplumsallaşmayla birlikte de birey tarafından içselleştirilmektedir. Özellikle oğlan çocuklarının erkek olma sürecinde kız çocuklarından farklı davranış şekilleri geliştirmeleri yolunda birtakım kalıp yargılarla büyütüldüğü bilinen bir durumdur. Aynı şekilde kız çocuklarının da toplum tarafından erkeklerin özel olduğu dayatmasıyla ikincil olmayı öğrenerek ve/veya kabullenerek var oluşunu sürdürdüğü örnekleri görmek olasıdır. Bu düşünüş günlük dilde gelenekleri yansıtan atasözleri, deyimlerle kısacası cinsiyetçi dille beslenerek bireylerin bilişsel şemalarını şekillendirir. “Kadın ‘kadın’ olmak için erkek olmamaya, erkek de kadınlığa dair her türlü atıftan uzak durmaya çalışır” (Sezer, 2011, s. 81). Böylece her iki cins de kendi cinsiyetine uygun rolleri öğrenmiş ve/veya kabullenmiş olur. Çünkü kültür, cinsiyet kalıplarını ve davranışlarını ortaya çıkaran temel etmendir. Toplumsal beklentilere ilgisiz davranamayacak olan birey de bu kalıpların yönlendirmesiyle cinsiyet temelli bir rol edinir.

2. KORSAN ÇIKMAZI ROMANINA KISA BİR BAKIŞ

Meli, kırk beş dakikadır otobüs durağında beklemektedir ve eve geç kalmıştır. Evi, Beyoğlu’nda Korsan Çıkmazı Sokağı’ndadır. Üst katında yakın arkadaşı Berni, kocası Turan ve oğlu Bora ile yaşamaktadır. Meli, işe giderken Berni’ye emanet ettiği kızı Su’yu almak için geciktiğini düşünür. Uzun bekleyişin ardından otobüse binen Meli, arkadaşı Avukat Ahmet’e rastlar. İkisi Berni hakkında konuşurlarken Meli çocukluk günlerini anımsar. Meli ve Berni, çocuklukları uzak bir Doğu ilinde geçmiş iki yakın arkadaştır. Anne babaları da onlar gibi dosttur.

Otobüsten inen Meli ve Ahmet birlikte yemek yemeğe karar verirler. Meli, kocası Adnan’a haber verir ve onu da yemeğe davet eder. İki eski arkadaş dertleşirken bir süre sonra Adnan da onlara katılır. Gecenin ilerleyen saatlerinde lokantadan çıktıktan bir süre sonra Ahmet onlardan ayrılır ve Meli kocası Adnan’la Taksim’e doğru yürümeye başlar. Taksim’de karanlık bir sokakta birkaç sarhoş adamın Adnan ve Meli’ye musallat olmasıyla başlayan gerginlik polislerin gelmesi ve karakola gidilmesiyle son bulur.

Berni ise Meli’nin kızı Su’yu yatırmıştır ve Meli’nin gelmesini beklemektedir. Geçmiş zamanı hatırlayan Berni, Meli ile birlikte memleketlerinden bir Orta Anadolu şehrine, Neyyire Hala ile Mahir Amca’nın yanına liseyi okumak için geldikleri günlere döner. Lisenin ardından iki arkadaş yine kopmaz ve üniversite eğitimleri için geldikleri İstanbul’da da bir apartmanın çatı katındaki odada birlikte yaşamayı sürdürürler. Meli Edebiyat Fakültesine devam ederken Berni konservatuvarda öğrenim görür. Öğretmenlik yapmaya başlayan Meli aydın, düşünen, sorgulayan ve öğrencilerini de bu yönde yetiştirmeye çalışan biridir. Berni’nin evlenmesinin ardından güçlü bir kadın olarak tek başına ayakta durmaya çabalar. O yıllarda çok sonraları hatırladığında dahi kendisini incitecek bir olay yaşar. Meli’nin odası bir gece polislerce basılır. O akşam evde arkadaşı Ahmet bir de Meli’nin Sofiya adında mahalleli tarafından pek de ahlaklı bulunmayan bir komşusu vardır. Ahmet o gece hastadır ve Sofiya ile Meli onu iyileşmesi için evde alıkoyarlar. Ahmet hükümet tarafından aranan biridir. Karakola gidilir, zabıt tutulur. İki kadın serbest bırakılmıştır ancak olay Meli’nin arkadaşları, ailesi hatta öğrencileri tarafından duyulur. Ahmet temize çıkar, serbest bırakılır ancak Meli kötü kadın damgası yemekten kurtulamaz. Bu olay üzücü bir anı olarak belleğinde yer eder.

Meli bir gün dışçide ortak arkadaşlarının aracı olmasıyla Adnan’la tanışır ve evlenirler. Turan ile evlenen ve pek de anlaşılmayan Berni’nin aksine Meli’nin Adnan’la birlikteliği daha sevgi doludur. İki arkadaşın çocukluklarına dayanan ilişkisi Korsan Çıkmazı’nda bu kez eşleri ve çocuklarının varlığıyla bütünlenir. Bir otobüs durağında başlayan, çağrışımlarla, hatırlayışlarla iki kadının dününü ve bugününü açımlayan roman aynı günün gece geç saatlerinde Korsan Çıkmazı’nda sonlanır.

3. KORSAN ÇIKMAZI'NDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN YANSIMALARI

3.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kazanılması

Toplumsal cinsiyet rolleri henüz çocukken öğrenilmeye başlanır ve özellikle ataerkil yapı tarafından bireylerin ve bütün bir toplumun belleğineilmekilmek işlenerek yer edinir. Hatta bu ataerkil sistemin içine doğan birey var olan bu cinsiyet rollerini bir kıyafet gibi üstüne giyer. Birey, toplumsal insanın belirleyişiyle hangi renk giyileceğinden hangi söz veya tavırların bir cinse uygun görülüp görülmediğine değin tüm konu ve durumlara göre kendine yön tayin eder. Nitekim Meli de Berni de kadını biçimlendiren bu imgelerle büyürken bu düşünce biçimini dışa vuran dil kullanımlarıyla kabullenışı somutlarlar:

- O iyi kadın değil!
- Ne biliyorsun?
- Yüzüne çok boya sürmüş.
- Meli öksürdü dolu dolu. Berni değişmiş bir sesle:
- Ama, senin annenle, benim annem de boya sürüyorlar, dedi.
- O başka. Onlar gezmeye giderken sürüyorlar. Komşuya giderken sürüyorlar mı? Hem böyle yuvarlak yuvarlak boyuyorlar mı yanaklarını? (Meriç, 2020, s. 61).

Kız çocuklarının tanımladığı “doğru kadın” imgesi toplum tarafından yaratılan ve kadının imajını çerçeveleyen sonsuz kalıptan yalnızca biridir.

Toplumsal cinsiyet rolleri erkeğin pek çok bakımdan serbest yetişmesine ortam hazırlarken kadın üzerinde özellikle onun bedenini tabulaştırın tutum ve uygulamalarla bir yaptırım uygular. Kız ya da erkek çocuklarının bu düşünce biçimine uyumu ise çoğu zaman sosyal öğrenme yoluyla gerçekleşir. Özellikle erken yaşlardan itibaren rol model alınan anne baba, çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını içselleştirmesinde başat önemdedir. *Korsan Çıkma*’nda Berni ve Meli’nin kendilerini çevreleyen insanlar üzerine yaptıkları gözlemler, yetiştikleri ortamı yansıtan ayrılıkçı cinsiyetin verilerini ortaya koyar.

Berni yavaş sesle sordu:

- Sen Calibe hanımın ipekli elbisesini gördün mü?
- Hani kırmızı?
- Bütün kolları göğsü açık...
- Annem, ayıpmış diyor. Öyle elbise İstanbul’da giyilirmiş.
- Annem de bir tane öyle elbise diktirecekmiş, ama, babam razı olmuyor (Meriç, 2020, s. 65).

Romandan alıntılanan bu konuşmadan anlaşıldığı üzere Meli’nin babası, karısını kısıtlayıcı davranış sergilemekle birlikte başka kadınlara gösterdiği ilgideki serbestiyle geleneksel ataerkil zihniyeti yansıtır. Romanda buna benzer pek çok örneğe rastlamak olasıdır.

Meli gülmeye başladı:

- Biliyor musun, hani şu, şaşı Saniye’nin annesi var ya, şişko.
- Haa?
- İşte annem babama onu alacakmış.
- Yalan!
- Valla!
- Niye?
- İki şişko birbirine yakışır diye. O geçerken babam pencereye koşuyor.

Meli eliyle, babasını yansıladı:

-Babam böyle bıyık buruyor şakadan, annemi kızdırmak için. İkisi birden gülmeye başladılar (Meriç, 2020, s. 65-66).

Romandan alıntılanan bu örnekte erkek için ahlak tabusu, kadının aileden ya da yabancı olmasına göre farklı seyir izler. Aile üyesi olan kadına biçilen rol, korunup gözetim altında tutulma olurken diğerinin payına düşen erkeğin arzularına açık olmaktadır.

Cinsiyet rollerinin kazanılmasında her ne kadar başat rol anne-babanın olsa da çocuklar toplumsallaşmayla birlikte çevredeki diğer kişilerce de cinsiyetlerine uygun davranışlara yönelmeye itilirler. Kimi kez sözle kimi kez bir bakışla özellikle kadındır şekle sokulan, yol yordam öğretilen. Bunların temelinde de gelenekseli koruma içgüdüğü yatar. Bir yanımızla modern kucaklarken diğer taraftan geleneksel olana sarılırız. Zira,

“Geçiş halinde bir toplum ve gelenekselden moderne evrilen bir toplumsal yapılanma içindeyiz. Bu sebeple toplumumuzda yerli ve yabancı, eski ve yeni yan yana yaşıyor. Henüz geleneksel yaşam biçimine ait değer ve normlar tümüyle bırakılmış değildir. Bununla birlikte yeni değer ve normlar da hayatımıza girmektedir. Yani geleneksel yapı sarsılmakla birlikte modern yapının da tam anlamıyla yerleştiği söylenemez. Dolayısıyla toplumca eski ile yeni arasında bir yerde bulunmaktayız” (Güngör, 1989, s. 3).

Korsan Çıkmazı'nda eski ile yeni arasında oluşu temsil eden kahraman Neyyire Hala'dır. Aldığı müzik eğitimi, dansa olan ilgisiyle Batılı yaşamın izini süren Neyyire Hala davranışlarıyla bir ikilemi yansıtır. Moderne yaslanan hayat tarzı, Meli ve Berni'ye verdiği eğitimde geleneksel cinsiyetçi dayatmaları modellemesiyle örselenir. Bu yaklaşımın izlerini Berni'nin şu sözleri kanıtlar:

“Neyyire hala, bizimle durmadan uğraşır ama, onlara iyice kayıtsız bir bakışla bakardı. Biz, ekmekten lokma koparmayı, lokmamızı ağız kapalı çiğnemeyi, yüksek sesle değil, bulunduğumuz yere göre sesimizi ayarlayarak konuşmayı, kapının zilini zırlatmadan, duyulacak biçimde çalmayı öğrenirdik yavaş yavaş... Odada konuklar varken bizim yaşımızda bir kızın nereye oturması uygunsa oraya oturmasını bildik. Bize bir şey sorulmadan söze karışmazdık. Konuşma bizim duymamamız gereken bir yöne doğrulunca, belli etmeden odadan çıkardık. Ben konukların oturuşlarını, konuşmalarını yansıdım; gülmemizi yastıklara boğardık” (Meriç, 2020, s. 68).

Berni'nin geçmiş yıllara dönük bu hatırlayışı, lise eğitimini yanında tamamladıkları Neyyire Hala'nın geleneksel rollerle yetişmelerine rol model oluşunu göz önüne serer.

3. 2. Bir Toplumsal Dayatma Olarak Romanda Ahlak İzleği

Korsan Çıkmazı'nda eril figür olarak Meli'nin eşi Adnan değil gençlik yıllarından beri arkadaşı olan Ahmet ön plana çıkarken kadın-erkek ilişkileri de yine onun üzerinden yansıtılır. Meli, Ahmet ile yemek yediği ortamda tarif edemediği bir huzursuzluk yaşar. “İlerdeki bir masada oturan bir sırt da onu çekiyordu. Arada bir bakıyor, iyi göremiyordu. İçinde belli belirsiz rahatsız bir duygu vardı. Bu duygunun o sırttan geldiğini biliyordu” (Meriç, 2020, s. 43-44).

Yaşadığı sıkıntının, toplumsal dayatmanın var olan düzende kadını ve erkeği ideal davranış biçimi olarak kabul gören söz ve davranışlara boyun eğmeye zorlamasının bilinçaltına yansıması olduğu görülebilir. Bireylerin tutumları otoriteyi temsil edenler tarafından denetlenir. Eylemleri denetlenen, sınırlanan birey için bu durum acı ve endişe vericidir. Otoriteyle çatışmaktan zarar göreceği korkusu endişeye yol açar (Ergil, 2012, s. 56). Ahmet'le aralarında teklifsizlik vardır ancak bir yandan da sosyal çevrede toplum tarafından dayatılan düzeni belirleyen dengeyi de gözetmeden edemez. Bunu da “Öyle ya ben evliyim. Seninle de öylesi dedikodular çıkmış, peki ne diye, gene biz, benim kocam burada olmadığı halde, ikimiz baş başa, baksana bir de en kıyту köşeyi seçmişiz” (Meriç, 2020, s. 46) sözleriyle bunu açıkça ortaya koyar. Bu söyleyişte toplumun isteklerinin bireyce kabullenışı sezilenir. Her ne kadar görünürde muhatabı Ahmet olsa da sorumluluğu bütün bir topluma yöneliktir. Düşünüşte reddetmekle birlikte eylemsel olarak toplumsal cinsiyet rollerinin gerektirdiği bir yaşayış tarzını kabullenişin yansıması kaçınılmaz olarak kadın-erkek her ikisini de kuşatır. “Yanılma değil, bilinçaltı. Yaptığımız her işte çevreyi bütün boş vermelerimize karşı hep çevreyi düşünmek, alışkanlık oldu artık

bizlerde. Mesele bu” (Meriç, 2020, s. 47). Çevre, toplum beklentisi her ne kadar direnç göstermeye çalışsa da görmezden gelemeyeceği bir kontrol mekanizması olarak bireye yön verir.

Ahlak, cinsellik söz konusu olduğunda özellikle toplumun baskısına maruz kalan cins hiç kuşkusuz kadındır. Toplum, kadını “hizaya sokma” görevini ise kadının ötekisi olan erkeğe verirken cinsler arasındaki çatışma ve eşitsizliği de besler. Öteden beri var olan erkek egemen düzenin yarattığı cinsel tabuların şimdiki toplum düzenine aktarımı, bugünün dünyasında kendisine yer açması her iki cins arasındaki ayrımları koruyup besleyen toplumsal cinsiyet normları aracılığıyla gerçekleşir.

“Efendim, bugün memleketimizde, bu kızlık, kadınlık meselesi, bir facia durumunda yaşanmaktadır. Cinsi meseleler, manen de maddeten de yıkıcı, yıpratıcı, dengesizlikler doğurmaktadır. Zamanımızın kızları, düşünceleri ve duyguları bakımından yükselmiş, kolay bir doygunluğa kanmaz bir duruma gelmişlerdir. Bunun sonucu, evlenmenin güçleşmesi oluyor elbette. Bunlardan birçoğu hala kendini, dünün evde kalmış kızıyla ölçerek, bir aşağılık duygusuna kapılıyor sonunda. Böylece evlenmelerin, yüzdeye vurmayalım ama pek çoğu, bir “izale-i bıkır” evlenmesi oluyor. Bu aşağılık duygusundan, çevrenin baskısından kurtulmak için, kim olursa, nasıl olursa olsun bir evlenme yapıyorlar” (Meriç, 2020, s. 129).

Meli'nin kayıtsız kalamadığı, toplumsal yaşamda geçmişten bugüne süregelen kızlık konusu bir “facia” yaşatmaktadır kadınlara. Meli, namusu kızlık zarı ile eşleştiren bütün bir toplumu karşısına alırken bu dayatmanın öznesi olan kadınların bu düşüncüyü reddetmekle birlikte edimsel boyutta boyun eğen tutumlarına alaycı yaklaşır. Kadın, manevi anlamda ne derece yetkinleşse de toplumsal belirleyişin kuşatıcılığında hâkim düzene uyum sağlayan tavrını korur. Başka türlüşünü bilmediğinden değildir bu boyun eğiş. Nitekim toplumun namus hususundaki duyarlılığı sözsüz anlaşmalarla baskısını sağlamlaştırarak kadın cinsini kısılcasına alır. Kadın bedenine yönelik toplumsal kontrolün herkes tarafından bilinen örneklerinden biridir bekaret tabusu (İnceoğlu ve Kar, 2010, s. 138). Bu sebeple çevre daima ‘doğru yol’ a getirme göreviyle dikkatini kadın cinsine yöneltir. Bu yönelimde kadın ve erkek farklı farklı roller üstlenir ya da kazanır. “Toplum, rollerini dağıtırken yapısal özelliğini kişilere yansıtır ve en net halini belki de kadında teşhir etmektedir. Bir dişi; kız çocuğu olur, büyür genç kız olur, evlenir kadın olur, doğurur anne olur ve daha birçok ‘şey’ olur” (Öztaş, 2018, s. 14). Toplum sosyalleşme süreci içinde kadın ve erkeğe ayrı ayrı cinsiyet temelli bir namus algısı dayatır.

Meli, eve polis baskını yapıldığı ve arkadaşı Ahmet’le basıldığı olayların ertesinde yaşadıklarının etkisiyle sinir zafiyeti geçirir. Polis baskını, karakol, tutulan zabıt, duyulan ve yayıldııkça türlü biçim alan, dallanıp budaklanan senaryolar, Eğitim Bakanlığınca açılan soruşturma Meli’yi isyana sürükler. Yine de yaşadığı bu manevi baskı onu başka bir yaşamın olası olduğuna inandırır. “*Toplum içinde süregelen, boş, yanlış, çürük inançlardan, hatta, dini olan şeylerin tümünden kurtulmuş olarak, yalnız akılla, yalnız sağlam bir düşünce sistemi kurmakla, yalnız kendini bir ülkeye adamakla, okuyup, öğrenip çalışmakla kurtulabileceğini anlar. Kuvvetlenir*” (Meriç, 2020, s. 126). Sorgulamaktan da geri durmaz. “*Bu hikâye, Meli’nin başına gelenlerin hikayesi mi, yoksa, bir toplumun anlama, düşünme yolunun mu?*” (Meriç, 2020, s. 120) sorusunun yanıtını 1959 yılı Türkiye’inde otobüste önündeki adamın okuduğu gazetede gözüne ilişen bir haber başlığında bulur Meli: “*Fatih’te, B. adında bir kadın... DOSTUYLA BASILDI*” (Meriç, 2020, s. 16). Pek çok yönden toplumun çözümlemesini ortaya koyan bu ifade geçmişte yaşadığı ve ruhunu acıtan olayı anımsatır. Salt kadının öznesi olduğu bir haberdir bu. Olayın ikinci ve eş öznesi olan bireyin -erkeğin- toplumun ayrılıkçı cinsiyet anlayışını tanıtlarcasına ‘suç’ a ortak etmediği, kolladığı bir ahlak çelişkisini ortaya koyar.

Modernleşme eğilimiyle kadın kimliğinde gerçekleşen değişim, sosyal yaşamdaki özgürleşme çabaları kadın üzerindeki denetimini sınırlayıp eril iktidarı sarsacağından hoş karşılanmaz. Özellikle cinsellik konusunda özgür seçimler çoğu kez engele takılır:

“Yani sizin anlayacağımız, kızlıklarını sevdikleri biriyle yatıp bozduracaklarına, ki bu dürüst bir iştir doğanın yasalarına göre; bazı toplumlarda da sizin buyurduğunuz gibi adları, sıfatları vardır... Evet, öyle yapacaklarına, nikah memurunun imzası ile yapıyorlar. Ben bu yolu beğenmediğim için, sevdiğim biriyle yattım. Dediğim gibi, evlenmek niyetinde de değilim” (Meriç, 2020, s. 130).

Muhatabının bu sözler karşısında sarf ettiği “edep” sözcüğü sadece onun değil bütün bir toplumun bakış açısının özeti olur. Edep, kadın özelinde konuşulan ve erkeğin azade olduğu bir alan olarak yine tek bir cins indirgenir ve erkeğin kadına baskısına araç olur. Annesinin müteahhit olan varlıklı dayısı Rahşan Koçakoğlu’nun villasında adeta “*sanık sandalyesinde*” (Meriç, 2020, s. 121) dir. Meli. Öğüt

verilmek için çağırıldığı evde zihninde gerçekleşen konuşmada “toplumun yasaları” (Meriç, 2020, s. 130) diye direten amcasının oğluna “*Biz eski teknede yoğrulan, yeni hamuruz*” (Meriç, 2020, s. 130) karşılığını verir. Kendi kuşağının yaşadığı değişimi toplumun sindiremeyişi karşısında aklından geçen ancak dile dökülemeyenler 1950’li yılların Türkiye’inde anlayış, yaşayış ikiliğinin yansımasıdır. Selim İleri’nin “*daha uygar daha mutlu bir topluma özlem*” (2015, s. 469) olarak okunabileceğini çıkarsadığı *Korsan Çıkmazı*’nda bu arayışın kahramanı Meli’dir.

Çeşitli sosyo-ekonomik katmanlarda ve coğrafyalarda tarifler değişmez ve toplumun kadın algısı ahlak konusunda yekpare bir özellik gösterir. Ahmet’in kadın tanımında kadın “*ev kızı, okumuş kız, çalışan kız, namuslu kız, hafif kız falan*” (Meriç, 2020, s. 44) olarak kategorilendirilir. Tarih boyunca akılla özdeşleştirilen ve yaşamın merkezine yerleştirilen erkeğin karşısında kadın, bedeniyle ve sıklıkla namusu ile konumlandırılmıştır. Namus çoğunlukla içinde iffet, ahlak, dürüstlük, ar, şahsiyet, onur ve şeref gibi anlamları barındırır (Tezcan, 2003). Nitekim namus erkek cinsi ile eşleşmeyen hatta erkek söz konusu olduğunda makbul sayılmayan sadece kadında aranan bir ölçüttür. Bu bakış açısı yalnızca erkek değil onun karşısında ikincil konumda olan kadın tarafından da sindirilir. Kadın cinsini değersizleştiren ve erkeğin ötekisi yapan her türlü statü yine kadın üzerinden güçlendirilip sonraki nesillere aktarılır. Sonuçta kadının kamburu olan toplumsal cinsiyet yine kadın eliyle kadının ikincil konumunun yaratılmasına, korunmasına ve sürdürülmesine hizmet eder.

Korsan Çıkmazı’nda kadınlara yönelik cinsiyetçi tutumlar salt erkekten kadına yönelen bir akış göstermez. Kimi kez kadın kahramanlar da bu tutumları besleyen söz ve davranışa yönelirler. Meli’nin Neyyire Hala’dan öğrendiği ve öğrencisi Selçuk’un annesini tanımlarken kullandığı “*çakıldaklı karı*” (Meriç, 2020, s. 73) ifadesi, durakta otobüs beklerken gördüğü kadın için sarf ettiği “*çürük dişli yelloz*” (Meriç, 2020, s. 11) nitelemesi de bunu doğrular. Bu tür ifadeler Korkmaz’a göre “*romanda hâkim ataerki söylemin yıkıcı zihinsel bağımlılık şeklindeki yansımalarının bir görünümünü*” (2019, s. 232) ortaya koyar.

3.3. Romanda Kadının Geleneksel Roller ve Aile Olgusu

Yüzlerce, binlerce yıl ev içine hapsedilen kadının rolleri de yine aile içindeki işlevi odağında şekillenmiştir. Her ne kadar toplum erkeği aile reisi olarak konumlandırırsa da ev içi roller kadının başat olduğu bir düzende biçimlenmiş; ev düzeni, hasta bakımı, yaşlı bakımı gibi çeşitli rolleri içinde kadının özellikle annelik rolü ön plana çıkmıştır. Kadının anne oluşunu pekiştiren en önemli etkenlerden biri toplumsal cinsiyet rolleri ve bunları ortaya çıkaran, besleyen toplumsal beklentidir. Bu beklenti zamanla kadının da sorgulamadan kabul ettiği, kanıksadığı, tersi davranış sergileyen, anneliği öncelemeyen kadının sadece erkek değil hemcinsleri tarafından da toplumsal bakışta kınandığı bir konuma dönüşmüştür. Meli, toplumsal dayatmalar karşısında belli ölçüde aydınlanmış yaşayan bir kadın olmakla birlikte annelik konusunda toplumsal beklentiye teslim olur ve anneliği kadına temel görev addeden görüşten kendisini soyutlayamaz. O da diğerleri gibi toplumsal beklentiye dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerini içselleştiren bir kadın imgesi olarak romanda toplumun yansıması olur. Zira “*Berni doğuracak, Meli sevecek. Kavilleri böyle. Su, her kadın doğurmalıdır, diye düşündüğü için doğdu*” (Meriç, 2020, s. 16) diyen Berni’nin çıkarsamasını “*çocuk önemlidir bir kadın için. Çok önemli*” (Meriç, 2020, s. 130) diyen Meli onaylar.

Romanda ev içi iş bölümünde erkeğe dair bir iz yoktur. Oysa Berni, ev düzeni konusunda belli bir duyarlılık ön plana çıkarılarak geleneksel rolleri özümsemişi vurgusuyla yer alır:

“Nakış işler, dikiş dikerim. Saçlarımı bigudiye sarar, bütün bir gün öyle gezebilirim. Kocaman bir haftayı Su’ya, kırmalı kabarık bir önlük dikmekle geçirebilirim. Üzerine minicik minicik dört yapraklı çiçekler işlerim. Halıları çırttırdıktan sonra, sirkeli suyla silmeye bayılırım. Aklıma esti de mayonez yapacağım değil mi, sabahtan akşama değin mutfaktayım. On beş günde bir, büyük temizlik yapılmazsa ölürüm. Hemen her gün, sandıkta dolapta yerleştirilecek şeyler vardır. Cumartesi günü sokağa çıkacaksam perşembe günü banyo yapıp saçlarımı sarmam, cuma günü ütü yapmam gerekir” (Meriç, 2020, s. 12).

Berni’nin dikiş dikme, temizlik yapma gibi geleneksel rollere yönelik adanmışlığının roman boyunca altının çizilmesi dikkat çekicidir. Ancak o, bu rollere yönelik olumsuz algı şöyle dursun tam tersine kanıksayan bir tavır sergiler. Başkaları hakkında hüküm verirken de onları aynı duyarlılıkla titiz, temiz olup olmadıkları bakımından değerlendirir. Fethi Naci’nin “*Öyle sanıyorum! Nezihe Meriç kadar*

mutfaktan, kadınların ev içi işlerinden söz eden bir başka hikayeci yoktur" (2002, s. 29) saptaması *Korsan Çıkmazı*'nda da karşılık bulur. Zira dünyası eve hapsolan yalnız o değildir. Berni'nin anımsayışında kendi annesi ve Meli'nin annesi de dikiş diker börek yaparken belirir. Romanın olay zamanı dikkate alındığında, kadınların kamusal alanda yeterince yer bulmadıkları göz önünde bulundurulursa annelerin geleneksel rollerle ön plana çıkmaları olağandır. Diğer taraftan, ataerkil düzenin kadına biçtiği yükümlülükler öğretmen olan Meli tarafından da sürdürülür ancak onda Berni'de olduğu gibi mutluluğuna araç olmaz.

Romanda sınırlı da olsa evlilik, kadın-erkek ilişkileri erkek bakış açısından yansıtılır. Ahmet için bir kadın ve erkeğin birlikteliği her iki cins için de eksikliği tamamlanışıdır:

"Bir kadın gerekli erkek için, kadın için de bir erkek. Bence bu, insanın doğmuş bulunması gibi doğal bir şey. Bütünlenmek dersek, uzun tanımlamalardan kurtuluruz. Çevremizde olup biten düzensizlikler, önce buradan başlıyor" (Meriç,2020, s. 42).

Ona göre bir kadınla yaşanan birliktelik hayatın düzene sokulabilmesi, insanın asıl hedefe yönelmesinden önce aşılması gereken bir eşiktir. Aile kurmak yaşamın bir amacı değil, yaşam döngüsünde aşılması gereken bir basamaktır. "*Yaşadığımız çevre, en geniş anlamıyla, yeryüzündeki bütün çevrelerde, insanoğlunun bir zorunlu olduğu durum var. Örneğin, doğmak, korunmak, beslenmek, çoğalmak...Önce bu düzeni kurmalı, ev, kadın, çocuk, onun verdiği sorumluluk, bu bir düzene giriş, anlatabiliyor muyum? Sevdiği şeye kendini verebilmek için bir yerine oturuş, bir istikrar!*" (Meriç, 2020, s. 43). Anadolu kültüründe aile olmaya verilen değer göz önüne alındığında Ahmet'in bu düşüncü sosyal çevrenin beklentileriyle tümüyle uyum içindedir. Ancak evlenmek istediği kadının var olan düzeni sindiren değil yaşadığı toplumu ve kendini tanıyan, aydınlık bir gelecek için gerekirse başkaldıran özgür düşünceli bir kadın olmasını arzular. Böyle bir kadının da Meli gibi toplumla çatışması kaçınılmazdır.

Sonuç

Feminist yaklaşımlar kadının erkekle siyasal, ekonomik, yasal düzlemde eşit haklara sahip olması gerektiğini savunur. Kadının ikinci cins olarak görülmesinin nedenleri üzerinde başlangıçtan bugüne yapılan tartışmalarda erkeklere ayrıcalık sağladığını ve kadının değersizleştirilmesine zemin yarattığını düşündükleri toplumsal cinsiyeti mücadelenin önemli basamaklarından biri olarak tanımlarlar. Cumhuriyet kuşağının ilk kadın yazarlarından Nezihe Meriç de kadın dünyasını, kadın duygusu ve duyarlığını öykü ve romanlarında ele alması ve feminist eleştiriye olanak sağlayan açıklamalarıyla bu savaşıma destek verir. Bu sebeptendir ki romanları feminist duyarlıkla örtüşür. Diğer pek çok eserinde olduğu gibi ataerkil sistemi, ayrılıkçı cinsiyetçi tutumları, kadın-erkek ilişkileri ve kadın dayanışmasını ele aldığı *Korsan Çıkmazı*'nda da gerçek dünyanın izdüşümünü sunar okura. Feminizmin Türk yazınındaki tarihi göz önüne alındığında 1959 Türkiye'sinde kadına dair çözümlenmesiyle öncü feminist bir yapıt ortaya koyduğunu söylemek yanlış olmaz. Nitekim roman boyunca 'kadın sesi'dir işitilen, 'kadının yalnızlığı'dır duyumsanan. Erkek ise cinsiyet rollerini dayatmada aracı görevi üstlenir. Akışa yön veren ise cinsiyet rollerine onu- erkeği- dayanak kılan toplumdur.

Korsan Çıkmazı'nda temel olay halkalarından biri, Meli'nin yalnız yaşadığı apartman odasında hükümet tarafından aranan arkadaşı Ahmet'le basılmasıdır. Karakola götürülüp hakkında önce tutanak tutulan sonrasında soruşturma açılan Meli toplum tarafından "kötü kadın" olarak yaftalanır ve aradan geçen yıllar da yaşadığı buhranı telafi edemez. Kadın bedeninin tabulaştırıldığı ve ataerkil ahlak anlayışının toplumca kontrolünün sağlandığı bir örnektir bu. Ancak Meli ve Berni çocukluklarından beri daha pek çok kısıtlayıcı söz ve davranışları özümseyerek büyütülürler. Bunların toplamı da romanda kadın kahramanların iç dünyasında beliren huzursuzluk, manevi baskı olarak karşılık bulur. Ataerkil düzenle yaşadığı çatışmalar Meli'yi içe dönük olmaya zorlarken kadın-erkek ilişkileri, kadının toplumla süregelen çatışmaları iç monologlar aracılığıyla betimlenir.

Romanda kadın kahramanların karşı olmakla birlikte cinsiyetçi tutumlara tam anlamıyla direnç gösterdikleri söylenemez. Kendi var oluşunu gerçekleştirirken öğretmen olarak öğrencilerinin de aydın, düşünen, sorgulayan bireyler olmasına çabalayan Meli; Batılı yaşam tarzını modelleyen

Neyyire Hala davranışlarıyla bir ikilemi yansıtır. Romanda her ne kadar Neyyire Hala'nın çocukluk günlerine değinilmese de Meli'nin bu ikileminin temelinde erken yaşlarda başlayan özellikle ailesi ve Neyyire Hala olmak üzere bütün bir toplumun dayattığı yaşam tarzı normları gizlidir. Ahmet ve Meli'nin yemek yedikleri ortamda imalardan ve tanıdık yüzlerden rahatsız olmaları, ancak Meli'nin eşi Adnan'ın onlara katılmasıyla rahat nefes almaları çevre baskısının bireyi "kendi" olmaktan uzaklaştırmasının, özgürleşmekten alıkoymasının göstergesidir. Cumhuriyet'in aydın, kentli kadını toplumun dayattığı normlara belli ölçüde boyun eğen tavrıyla toplumsal cinsiyet kavramını tam anlamıyla içselleştirememiş kafası karışık bir kadın profili çizer. Böylece *Korsan Çıkmazı* salt romanın adı olmaktan öte romandaki kadın kahramanların ve cinsiyetçi tutumlarla hırpalanan tüm kadınların "çıkılmaz"larını yansıtırken Nezihe Meriç'in 1950'lerin Türkiye'sine dair yaptığı çözümlenmelerle kadın sorununu görünür kıldığı böylece bilinç yükseltmeye katkı sağladığı düşünülebilir. Zira yazıldığı dönemin yaşam tarzı ikiliğinde roman, geleneksel değerler ile modernin sarmalında çırpınan, erkek egemen düzende özgürlüğe çıkış arayan kadını düşünmeye, düzeni sorgulamaya çağırır.

Kaynakça

- Asal, R. R. (2021). *Çılgın bir devinimdir yaşamak*. (1. Baskı). Doğan Kitap.
- Atay, T. (2019). *Çin işi Japon işi: cinsiyet ve cinsellik üzerine antropolojik değiniler*. (3.baskı). İletişim Yayınları.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Kmü Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (özel sayı I), 108-114.
- Bora, A. (2008). *Kadınların sınıfı: ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası*. (2. Baskı). İletişim Yayınları.
- Dökmen, Z.Y. (2015). *Toplumsal cinsiyet: sosyal psikolojik açıklamalar*. (6. Baskı). Remzi Kitabevi.
- Ergil, D. (2012). *Toplum ve insan: toplumbilimin temelleri*. (1. Baskı). Hayat Yayınları.
- Genç, H. N. (2018). Atasözlerinde toplumsal cinsiyet algısı olarak kadın. *Folklor/Edebiyat Dil ve Edebiyat Dergisi*, 24 (94), 13-34.
- Güngör, N. (1989). *Arabesk müzik ve toplumsallaşma*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- İleri, S. (2015). *Edebiyatımızda sevdiğim romanlar kılavuzu*. (3. Basım). Everest Yayınları.
- İnceoğlu, Y. ve Kar, A. (2010). *Kadın ve bedeni: dişillik, güzellik ve şiddet sarmalında*. (1. Basım). Ayrıntı Yayınları.
- Karabulut, M. (2012). Yusuf Atılgan'ın 'Aylak Adam' romanında anlatım teknikleri, *Turkish Studies*, 7 (1), 1375-1387.
- Korkmaz, F. (2019). Feminist edebiyat ve eleştiri kuramları açısından Nezihe Meriç'in Korsan Çıkmazı romanı üzerine bir değerlendirme. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 3 (3), 221-233.
- Linton, R. (1936). *The study of man*. d. appleton-century camp. inc.
- Meriç, N. (2020). *Korsan çıkmazı*. (10. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Naci, F. (2002). *Roman ve yaşam: eleştiri günlüğü III (1991-1992)*. (1. Baskı). Yapı kredi yayınları.
- Özkazanç, A. (2015). *Feminizm ve queer kuram*. (1. Baskı). Dipnot Yayınları.
- Öztaş, N. (2018). *Kültürel farklılık bağlamında namus ve bekâret algısı uluslararası ve Türkiyeli öğrenciler karşılaştırması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Sezer, M. Ö. (2011). *Masallar ve toplumsal cinsiyet*. (2. Baskı). Evrensel Basım Yayın.

- Sancar, S. (2020). *Erkeklik: imkânsız iktidar. ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. (5.Basım). Metis Yayınları.
- Tezcan, M. (2003). *Türkiye'de töre (namus) cinayetleri*. Naturel Kitap.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *İstanbul journal of sociological studies*, (35), 29-56.
- Young, İris Marion (2009-Bahar). Yaşanan bedene karşı toplumsal cinsiyet: toplumsal yapı ve öznellik üzerine düşünceler. *Cogito*, 58, 39-56.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Prof. Dr. Hanife Nalan GENÇ

Yazar Katkı Oranı Beyanı/Author Contribution Rate: Araştırmacılar çalışmaya eşit oranda katkı yapmışlardır.

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Makalenin yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmişlerdir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Makalenin yazarları "Etik Kurul İzni"ne gerek olmadığını beyan etmiştir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Yayımlanan makalelerde araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.